

Т. В. Томашевськааспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

СТРУКТУРА КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ

У статті досліджено структуру компетентності політико-управлінської еліти. Розглянуто зміст понять особистісної, соціальної, професійної та політичної компетентностей еліти. Визначено умови та конкретні заходи для формування політико-управлінської еліти в Україні на засадах компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність політико-управлінської еліти, особистісна компетентність, соціальна компетентність, професійна компетентність еліти, політична компетентність еліти.

Постановка проблеми. Сукупність багатьох чинників розшаровує суспільство на масу і еліту, яка формує цілі і перспективи розвитку, приймає стратегічно важливі рішення та використовує ресурси державної влади заради їх реалізації. Звідси і пряма залежність між рівнем розвитку і якістю політико-управлінської еліти, що зумовлює важливість дослідження компетентності цього прошарку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення політико-управлінської еліти в Україні стали предметом досліджень таких науковців, як Е. Афонін, В. Гошовська, О. Крюков, І. Лопушинський, О. Олійник, А. Пархарев, Л. Пашко, М. Пірен, А. Рачинський тощо.

Водночас ключові аспекти застосування компетентнісного підходу в державному управлінні розглядали Р. Аксерольд, Л. Гогіна, В. Гошовська, Н. Серьогіна, В. Сороко, І. Сурайта ін.

Однак зазначені наукові дослідження не були реалізовані у вигляді завершеної концепції формування політико-управлінської еліти на основі функціонально-компетентнісного підходу.

Мета статті. З огляду на викладене, головною метою роботи є визначення структури компетентності представників політико-управлінської еліти на сучасному етапі державотворення.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники змушені констатувати, що за роки незалежності в Україні так і не сформувалася реальна політико-управлінська еліта – команда управлінців-новаторів, які б характеризувалися високою професійною компетентністю, ефективністю розроблення і прийняття управлінських рішень, прогнозування наслідків їх ви-

конання, умінням формувати працездатні групи виконавців із метою вирішення проблем публічного управління [10].

Елітологи виділяють об'єктивні і суб'єктивні критерії оцінки якості еліти [13]. Об'єктивні критерії – результати її політико-управлінської діяльності, синтетичними показниками якої є:

- стан країни загалом, якість життя населення (процвітає країна або перебуває у стані загрози);
- життєвий рівень населення, його культури;
- наскільки вільний народ і як реалізуються його творчий потенціал;
- наскільки забезпечена його безпека – зовнішньополітична, економічна, продовольча, екологічна.

Суб'єктивні критерії – інтелектуальний потенціал еліти, професіоналізм і моральні підвалини, культурний і освітній рівень [7].

При цьому ефективно діючим виявляється представник еліти, здатний адекватно реагувати на нові соціальні виклики та очікування, спрямований на творче зростання і професійне самовдосконалення, тобто той, хто володіє високим рівнем компетентності у всіх сферах життєдіяльності.

Визначаючи «компетентність» як спроможність шляхом набутих знань виконувати певний комплекс робіт або керувати його виконання з відповідною швидкістю, якістю та ефективністю [6], можна зробити висновок, що компетентність політико-управлінської еліти виявляється, насамперед, в її здатності виконувати в суспільстві функцію політичного управління. Таким чином, представники політико-управлінської еліти мають володіти рядом компетенцій, які форму-

ють структуру компетентності цього суспільного прошарку.

Перш за все, зауважимо, що, розглядаючи політико-управлінську еліту та аналізуючи її діяльність, ми оцінюємо реальні суб'єкти, адже компетентністю або невіглаством характеризуються конкретні індивіди. Саме тому компетентність політико-управлінської еліти починається з особистісної компетентності її представників.

Загальну компетентність людини можна уявити як комплекс, що включає знання (когнітивні), діяльнісні (поведінкові) і стосункові (афективні) компоненти. Дж. Равен вибудував модель загальної компетентності, що представляє матрицю із 143 елементів, але такий обсяг робить її застосування практично неможливим [1]. Однак якщо йти дедуктивним шляхом (від менших до більших компетентностей), можна вибудувати ієрархію – виділити кілька основних, ключових компетентностей, які, у свою чергу, складаються з більш конкретних і, зрештою, окремих умінь, знань.

Ключові (базові, універсальні) компетентності багатофункціональні, надпредметні і багатовимірні. Оволодіння ними дає змогу вирішувати найрізноманітніші проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті. Ключові компетенції ґрунтуються на властивостях людини і проявляються в певних способах поведінки, які спираються на її психологічні якості, включають широкий практичний контекст із високим ступенем універсальності.

Основними рисами елітарного типу особистості є:

- особистісна своєрідність (авторство, авторитетність, відповідальність);
- розвинена індивідуальність із пасіонарною інтенцією;
- високий особистісний потенціал;
- духовність і висока моральність представлена як благородство (вища чуйність до справедливості, вірність собі, гордість, пов'язана з почуттям власної гідності), аристократична честь, відданість ідеалам і боргу, самовладання.

Нині диференціюються такі блоки суб'єктних і особистісних еліт-якостей, як:

1) духовно-моральні позиції, просоціальні установки, що призводять до максимізації соціальної корисності і відповідальності;

2) когнітивна складність мислення (висока рефлексивність, здатність до прийняття рішень в умовах невизначеності і т.д.);

3) мобільність (висока варіативність поведінки, комунікативний потенціал).

Водночас характер суспільного життя людини, що динамічно змінюється, висуває вимоги до формування в особистості відповідної соціальної компетентності.

У рамках гуманістичного напрямку дослідники і практики розглядають соціальну компетентність як динамічну характеристику особистості, котра включає в себе набір соціальних, когнітивних і емоційних навичок, необхідних особистості для успішної адаптації до середовища відповідно до вимог кожного вікового етапу. Соціально компетентна особистість здатна планувати і контролювати свою поведінку в різноманітних ситуаціях заради досягнення цілей, поставлених перед нею як самостійно, так і ззовні. Рівень соціальної компетентності відображає певний рівень соціальної зрілості людини, яка виявляється у двох вимірах: самоактуалізації і відповідності соціальним очікуванням [14].

М. Аргайл виділяє такі компоненти соціальної компетентності:

- соціальна сенситивність (мається на увазі точність сприйняття, розуміння й оцінки особистості у соціумі);
- основні навички взаємодії (сукупність вмінь, особливо важливий для професіоналів);
- навички схвалення і винагороди, що є істотними для всіх соціальних ситуацій;
- рівновага, спокій як антитеза соціальної тривожності [9, с. 18].

Зазначимо, що серед дослідників немає усталеного погляду на природу соціальної компетентності: одні вважають, що компетентність має фізіологічне походження і на її становлення впливає генетичний фактор (К. Скайє, О. Гиндина), інші – що компетентність має соціальний характер та формується під впливом соціуму (А. Бодалев, Л. Лепіхова, Н. Белоцерковець) [11].

Таким чином, проявом соціальної компетентності є як самореалізація особистості, так і соціальна підготовленість як результат конкретних знань і вмінь, ефективних у конкретних ситуаціях у певному соціокультурному контексті.

Отже, соціальну компетентність особистості можна визначити як якісний ступінь її соціалізації, сукупність здібностей, знань, вмінь, цінностей, що забезпечують інтеграцію людини в суспільство через продуктивне виконання нею різних соціальних ролей і успішну самореалізацію.

У свою чергу, соціальна компетентність політико-управлінської еліти проявляється у визнанні її суспільством, здатності до взаємодії з останнім та адекватній реакції на динаміку розвитку соціуму.

Політико-управлінські функції в суспільстві еліта здійснює шляхом прийняття найважливіших політичних рішень, що вимагає від неї спеціальних знань та вмінь, які відсутні у більшості пересічних громадян, тобто професійної компетентності [3].

Професія за освітою є основним чинником участі в суспільному розподілі праці. На професійну спрямованість впливають такі фактори, як тип економічних відносин у державі та попит на ті чи інші види професій. Саме обрана діяльність характеризує систему мислення особи, її світоглядні позиції та особистий внесок у розвиток суспільства.

Професіоналізму як якості властивий вищий рівень психофізичних, психічних і особистісних змін, які відбуваються у процесі тривалого виконання співробітником службових обов'язків, що, у свою чергу, забезпечують якісно новий, більш ефективний рівень вирішення складних професійних завдань в особливих умовах.

Поняття «професійна компетентність» представника політико-управлінської еліти характеризує фахівця як суб'єкта, здатного реалізуватися як в управлінській, так і у практичній діяльності.

На думку американського науковця Р. Даля, професійна компетентність політико-управлінської еліти визначається ступенем володіння всім комплексом знань про наявну в суспільстві систему цінностей, що виявляється через постійний моніторинг інтересів і запитів громадян, обізнаність про їхні надії на майбутнє, ступінь задоволеності людей, досягнення високого рівня довіри і толерантності на основі взаємодії із громадськістю [5].

У сучасних умовах професійна діяльність у політиці вимагає також навичок розроблення реалістичних програм інноваційного розвитку, вміння досягати компромісу між інтересами влади і громадянського суспільства, регулювати соціальні конфлікти, володіти і застосовувати передові інформаційно-комунікаційні технології та кращий світовий досвід.

Отже, представник політико-управлінської еліти має виступати в очах громадськості авторитетно-компетентною особою, що, в свою чергу, вимагає володіння широким, сучасним

комплексом знань про політику, умінням їх застосовувати на практиці у політичному житті суспільства, тобто політичної компетентності.

Загалом політичну компетентність визначають як інтегральне поняття, яке відображає властивість відповідності сукупності досвіду, здібностей, повноважень політичного суб'єкта до сфери політичної, життєдіяльності й об'єктивно наявних вимог до нього з боку суспільства, володіння певними повноваженнями суб'єктом політики; освоєння суб'єктом політики політичних технологій, а також інструменталізованих знань і досвіду у політичній сфері діяльності, які дають змогу оцінювати політичні процеси і брати в них активну участь [8, с. 309].

Політичну компетентність відносять до компетентності вищого рівня через зумовлення високої вимоги до її носіїв [2].

Окрім здібностей, політична компетентність ґрунтується також на суб'єктивній мотивації: наявності цінностей відповідальності, почуття обов'язку, честі, совісті, моральності, справедливості, безпеки, свободи, рівності, людяності тощо.

На думку фахівців, у сучасній Україні сформувалася далеко не найкраща політико-управлінська еліта [4]. А у свідомості наших громадян термін «еліта» не завжди означає «найкраще», «відбірне», особливо коли йдеться про владу. Скоріше за все, під елітою ми розуміємо тих, хто зумів перемогти у конкурентній боротьбі, у кого більше можливостей впливу в суспільстві, більше зв'язків і матеріальних ресурсів [12].

Таким чином, в інтересах громадськості і самої еліти забезпечити умови для формування політико-управлінської еліти на засадах компетентного підходу шляхом нормативно-правового закріплення повноважень, посадових обов'язків, відповідальності в системі публічного управління, забезпечення відкритості та прозорості державних структур, стимулювання застосування у практичній діяльності нових знань, наукових досягнень, інноваційних технологій, дотримання законності і демократичності під час прийняття та контролю за реалізацією політичних та управлінських рішень.

Висновки і пропозиції. До структури компетентності політико-управлінської еліти ми відносимо особистісну, соціальну, професійну та політичну компетентності представників еліти.

Компетентність представника політико-управлінської еліти починається з особистості

з міцною духовно-моральною позицією, про-соціальними установками, когнітивною складністю мислення та високим комунікаційним потенціалом, яка здатна до взаємодії з суспільством та адекватно реагує на динаміку розвитку соціуму. Крім того, вона володіє здібностями реалізовуватися як в управлінській, так і в практичній діяльності та сукупністю політичних знань, накопиченого політичного досвіду, політичними технологіями.

На нашу думку, конкретними заходами щодо формування компетентності політико-управлінської еліти можуть стати: утвердження прозорих процедур входження до еліти шляхом роботи з розвитку й використання кадрового резерву та конкурсного відбору, регламентація діяльності вищих посадових осіб, регулярне проведення кваліфікаційних іспитів, застосування сучасних кадрових технологій, програм перепідготовки та підвищення кваліфікації, забезпечення можливостей для професійного та кар'єрного зростання.

Подальші дослідження у цьому напрямі мають спрямовуватися на методологічне забезпечення механізмів формування політико-управлінської еліти в українському суспільстві.

Список використаної літератури:

1. Авраменко О.Б. Компетентнісний підхід при вивченні технічних дисциплін у професійній підготовці майбутніх учителів / О.Б. Авраменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.Nchnpu_5_2015_51_3.pdf.
2. Аксельрод Р.Б. Компетентність як ціннісна складова політичної культури владної еліти України : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / Р.Б. Аксельрод. – К., 2015. – 19 с.
3. Аксерольд Р.Б. Професійна компетентність владної еліти / Р.Б. Аксерольд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/6559/1B4.pdf>.
4. Гошовська В.А. Підвищення рівня професійної компетентності в системі державного управління – шлях до формування еліти українського суспільства / В.А. Гошовська // Аналітика і влада. – 2012. – № 6. – С. 21–25.
5. Даль Р. Проблемы гражданской компетентности / Р. Даль // Век XX и мир. – 1994. – № 7–8. – С. 152–170.
6. Енциклопедія державного управління. – Т. 6: Державна служба / наук.-ред. кол. : С.М. Серьогін (співгол.), В.М. Сороко (співгол.) та ін. – 2011. – 524 с.
7. Колпаков В.М., Дмитренко Г.А. Стратегический кадровый менеджмент: [Учеб. пособие] / В.М. Колпаков, Г.А. Дмитренко. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП, 2005. – 752 с.
8. Лепська Н. Компетентність політична / Н. Лепська // Політологія : навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I–IV рівня акредитації / за наук. ред. Н.М. Хоми. – Львів : Новий світ-2000, 2014. – 779 с.
9. Аргайл М. Психология счастья / М. Аргайл. – СПб.: Питер, 2004. – 272 с.
10. Олійник О.В. Актуальні проблеми кадрового добору політико-управлінської еліти в Україні: теоретичний аспект / О.В. Олійник // Демократ. врядування. – 2014. – Вип. 14 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk14/fail/olijnyk.pdf.
11. Павленко О.М. Прояви соціальної компетентності, її структура та функції / О.М. Павленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ispp.org.ua/files/1285949292.doc>.
12. Про схвалення концепції реформування системи підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 р. № 1198-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1198-2011-p>.
13. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г. Мещерякова. – 2-е изд. – М.: Педагогика-Пресс, 1997.
14. Шахрай В. Соціальна компетентність особистості у науковій літературі / В. Шахрай [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/28811/31-Shahray.pdf>.

Томашевская Т. В. Структура компетентности политико-управленческой элиты

В статье исследована структура компетентности политико-управленческой элиты. Рассмотрено содержание понятий личностной, социальной, профессиональной и политической компетентности элиты. Определены условия и конкретные меры для формирования политико-управленческой элиты в Украине на основе компетентностного подхода.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность политико-управленческой элиты, личностная компетентность, социальная компетентность, профессиональная компетентность элиты, политическая компетентность элиты.

Tomashevskia T. V. Structure of competence of political and governing elite

The article deals with the structure of the competence of the political and governing elite. The content of the concepts of personal, social, professional and political competence of the elite is considered. The conditions and concrete measures for formation of political and governing elite in Ukraine on the basis of competent approach are determined.

Key words: competent approach, competence of the political and governing elite, personal competence, social competence, elite professional competence, elite political competence.